

JONTEMIR JONDOR SHE'RIYATIDA INDIVIDUAL USLUBNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI

Toxirjonova Moxlaroy Jaxongir qizi

Namangan davlat pedagogika institute

Ijtimoiy fanlar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

2-bosqich talabasi

mohlaroytoxirjonova9@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada shoir Jontemir Jondor she'riyatining lingvopoetik xususiyatlari, individual uslubini shakllantiruvchi badiiy vositalar, poetik til birliklari hamda obrazlilik tizimi tahlil qilinadi. Shoir ijodida metafora, epitet, takror, ramziy ifodalar va milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi til birliklarining badiiy-estetik vazifalari yoritilgan. Tadqiqot natijasida Jontemir Jondor she'riyatining o'ziga xos individual uslubi lingvopoetik jihatdan tavsiflandi.

Kalit so'zlar: individual uslub, lingvopoetika, badiiy til, poetik matn, metafora, epitet, ramz, obraz, Jontemir Jondor, she'riyat.

Kirish

Bugungi o'zbek tilshunosligida badiiy matnni lingvopoetik nuqtai nazardan o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Har bir ijodkorning individual uslubi uning dunyoqarashi, estetik qarashlari va til imkoniyatlaridan foydalanish mahoratini namoyon etadi. Individual uslub shoirning boshqa ijodkorlardan farqlanishini ta'minlaydigan muhim omildir.

Jontemir Jondor zamonaviy o'zbek she'riyatida o'ziga xos badiiy tafakkuri, xalqona ruhdagi ifodalari, sodda, ammo ta'sirchan poetik tili bilan ajralib turadi. Uning she'rlarida milliy ruh, Vatanga muhabbat, insoniy fazilatlar, tabiat va ruhiy kechinmalar badiiy-estetik uyg'unlikda tasvirlanadi. Shu bois shoir ijodini lingvopoetik jihatdan tadqiq etish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Lingvopoetika badiiy matndagi til birliklarining estetik vazifasini o'rganuvchi tilshunoslik yo'nalishidir. Shoir individual uslubining shakllanishida fonetik, leksik, morfologik va sintaktik vositalarning badiiy imkoniyatlari muhim o'rin tutadi.

Jontemir Jondor she'riyatining asosiy xususiyatlaridan biri xalqona leksik qatlamdan unumli foydalanishidir. Shoir o'z asarlarida xalq tiliga xos iboralar, maqol va matallar, milliy qadriyatlarni ifodalovchi birliklardan mohirona foydalanadi. Natijada she'rlarning tabiiyligi va emotsional ta'sir kuchi ortadi.

Shoir poetik tilida metaforalar alohida o'rin egallaydi. Metaforik ifodalar inson ruhiyati, tabiat va hayot hodisalarini yangi badiiy ma'noda tasvirlashga xizmat qiladi. Masalan, ko'ngil, yurak, osmon, quyosh, shamol kabi obrazlar ramziy ma'no kasb etib, falsafiy mazmunni kuchaytiradi.

Epitetlardan foydalanish ham shoir individual uslubining muhim belgilaridan biridir. Rang-tus, tabiat manzaralari va inson kechinmalari sifatlovchi vositalar orqali yorqin tasvirlanadi. Epitetlar she'rning emotsional-ekspressiv ta'sirini kuchaytirib, poetik obrazlarni jonlantiradi.

Takrorlar Jontemir Jondor she'riyatida ritm va ohangdorlikni ta'minlaydi. Ayrim so'z va iboralarining takrorlanishi poetik fikrni kuchaytirish, muayyan hissiy holatni ifodalash hamda musiqiylikni yuzaga keltirish vazifasini bajaradi.

Shoir sintaktik qurilmalardan ham o'ziga xos foydalanadi. Ritorik so'roq, undov gaplar, inversiya, parallel konstruktsiyalar she'rning ta'sirchanligini oshiradi. Mazkur sintaktik vositalar poetik nutqqa dinamizm va emotsional kuch bag'ishlaydi.

Jontemir Jondor she'riyatida ramziylik ham muhim lingvopoetik vosita hisoblanadi. Tabiat obrazlari orqali inson ruhiy olami, hayot falsafasi va milliy qadriyatlar ifodalanadi. Daraxt, qush, yomg'ir, tong, yo'l kabi obrazlar ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi.

Shoir individual uslubining yana bir muhim jihati sodda va ravon til orqali chuqur falsafiy mazmunni ifodalay olishidir. Bunda murakkab badiiy vositalardan

ko'ra tabiiy, xalqona ifoda ustuvorlik qiladi. Natijada she'rlar keng kitobxonlar ommasiga tushunarli bo'lish bilan birga, yuksak badiiy-estetik qiymatga ega bo'ladi.

Lingvopoetik tahlil shuni ko'rsatadiki, shoirning individual uslubi leksik boylik, obrazlilik, metaforik tafakkur, sintaktik rang-baranglik va milliy ruhning uyg'unligi bilan xarakterlanadi. Bu esa uning zamonaviy o'zbek she'riyatidagi o'ziga xos o'rni belgilaydi.

Individual uslub ijodkorning badiiy tafakkuri, dunyoqarashi va til imkoniyatlaridan foydalanish mahoratini aks ettiruvchi muhim hodisadir. Tilshunoslikda individual uslub muallifning so'z tanlovi, gap qurilishi, tasviriy vositalardan foydalanish usuli hamda badiiy ifoda tamoyillarining o'ziga xosligi orqali belgilanadi. Shu nuqtai nazardan Jontemir Jondor she'riyati ham o'ziga xos lingvopoetik tizimni namoyon etadi.

Shoir she'rlarida milliy ruh va xalqona tafakkur ustuvor o'rin egallaydi. Xalq tiliga xos iboralar, maqollar, matallar va folklor unsurlarining qo'llanishi asarlarning badiiy qimmatini oshiradi. Bu vositalar kitobxonni milliy qadriyatlar bilan yaqinlashtirib, poetik matnning ta'sirchanligini kuchaytiradi.

Jontemir Jondor poetik tilida sinonimik birliklardan ham unumli foydalanadi. Bir ma'noni turli usullar bilan ifodalash orqali shoir nutqning emotsional-ekspressiv bo'yoqdorligini oshiradi. Ayni paytda antonimlardan foydalanish qarama-qarshi tushunchalarni badiiy zidlash asosida ochib berishga xizmat qiladi. Yorug'lik va zulmat, umid va iztirob, hayot va o'lim kabi tushunchalar she'rlarda falsafiy mushohadalar bilan uyg'unlashadi.

Shoir she'riyatida tabiat tasviri inson ruhiyati bilan uzviy bog'langan. Bahor, kuz, tong, oqshom, yomg'ir, shamol, daraxt, qush singari obrazlar shunchaki tabiat manzarasi emas, balki inson kechinmalarining ramziy ifodasi sifatida qo'llanadi. Bunday ramziy tasvirlar lingvopoetik tahlilda muhim o'rin tutadi.

Jontemir Jondor ijodida fonetik vositalarning ham estetik vazifasi seziladi. Alliteratsiya va assonans kabi tovush takrorlari she'rning musiqiylikini oshirib,

poetik ohangni kuchaytiradi. Ayrim undosh yoki unli tovushlarning takrorlanishi hissiy ta'sirni yanada kuchliroq ifodalash imkonini beradi.

Morfologik vositalardan foydalanishda ham shoirning individual uslubi yaqqol namoyon bo'ladi. Sifatlar, ravishlar va fe'l shakllarining badiiy imkoniyatlaridan unumli foydalanish natijasida poetik tasvir aniqlashadi. Ayniqsa, sifatdosh va ravishdosh shakllari she'riy nutqning ixchamligi va obrazlilikini ta'minlaydi.

Sintaktik jihatdan shoir ko'pincha qisqa, lo'nda, mazmunan chuqur gap qurilmalaridan foydalanadi. Ellipsis, inversiya, ritorik murojaat, ritorik so'roq va parallelizm kabi sintaktik vositalar poetik nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Bu usullar kitobxonni mushohadaga undaydi hamda she'rning badiiy-estetik qiymatini kuchaytiradi.

Shoirning individual uslubini belgilovchi yana bir muhim jihat — obrazlilik tizimidir. Uning she'rlarida Vatan, ona, ota, tuproq, non, quyosh, ko'ngil, yurak kabi timsollar takror-takror uchraydi. Ushbu obrazlar milliy tafakkur, ma'naviyat va insoniy qadriyatlarni ifodalovchi asosiy poetik birliklar sifatida namoyon bo'ladi.

Jontemir Jondor she'riyatining lingvopoetik tahlili shuni ko'rsatadiki, shoir badiiy tilning barcha sathlaridan — fonetik, leksik, morfologik va sintaktik imkoniyatlardan uyg'un foydalangan. Bu esa uning individual uslubini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Natijada shoir she'rlari nafaqat mazmuni, balki til qurilishi, obrazlar tizimi va badiiy ifoda vositalarining mukammalligi bilan ham ajralib turadi.

Quyidagi qo'shimcha bo'limlarni ham asosiy qismga kiritishingiz mumkin.

Individual uslubning leksik xususiyatlari

Jontemir Jondor she'riyatida so'z tanlash mahorati alohida ahamiyat kasb etadi. Shoir har bir leksik birlikni muayyan estetik maqsadni ko'zlagan holda qo'llaydi. Uning she'rlarida umumxalq tiliga mansub so'zlar bilan bir qatorda milliy-madaniy mazmunni ifodalovchi birliklar ham faol uchraydi. Bunday leksik qatlam poetik matnning tabiiyligi va samimiyligini ta'minlaydi. Shoir murakkab falsafiy fikrlarni

sodda va ravon til orqali ifodalashga intiladi. Shu sababli uning she'rlari keng kitobxonlar ommasi tomonidan oson qabul qilinadi.

Badiiy tasvir vositalarining qo'llanishi

Shoir ijodida metafora, epitet, o'xshatish, jonlantirish va mubolag'a kabi tasviriy vositalar keng qo'llaniladi. Ushbu vositalar poetik obrazlarning ta'sirchanligini kuchaytiradi. Ayniqsa, metaforalar orqali inson qalbi, Vatanga muhabbat, hayot va vaqt tushunchalari yangicha badiiy talqinda ifodalanadi. Jonlantirish usuli yordamida tabiat hodisalari inson ruhiyati bilan uyg'unlashtiriladi. Natijada she'rlar hissiy jihatdan boyib, kitobxon qalbida kuchli estetik taassurot uyg'otadi.

Milliylik va umuminsoniylik uyg'unligi

Jontemir Jondor she'riyatining muhim belgilaridan biri milliy ruhning umuminsoniy g'oyalar bilan uyg'unlashganidir. Shoir Vatan, ona, oila, mehr-oqibat, inson qadri, sadoqat va ezgulik kabi mavzularni badiiy yuksaklikda tasvirlaydi. Ushbu mavzular orqali nafaqat milliy qadriyatlar, balki barcha insonlar uchun muhim bo'lgan axloqiy tamoyillar ham ifodalanadi.

Emotsional-ekspressiv vositalarning o'rni

Shoir she'rlarida emotsional-ekspressiv birliklar muhim lingvopoetik vazifa bajaradi. Undov so'zlar, murojaatlar, takrorlar va hissiy bo'yoqdor so'zlar lirik qahramonning ichki kechinmalarini yorqin aks ettiradi. Ayniqsa, murojaat shakllari she'rning samimiyligini kuchaytiradi hamda muallif bilan o'quvchi o'rtasida ruhiy yaqinlik hosil qiladi.

Poetik sintaksisning o'ziga xosligi

Jontemir Jondor poetik sintaksis imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalanadi. Parallel konstruktsiyalar, qisqa misralar, ritorik savollar va undov gaplar she'rning ritmik tuzilishini boyitadi. Ba'zi misralarda gap bo'laklarining odatiy tartibi o'zgartirilishi (inversiya) poetik urg'uni kuchaytiradi va muhim badiiy fikrni alohida ta'kidlaydi.

Lingvopoetik tahlil natijalari

Lingvopoetik tahlil shuni ko'rsatadiki, Jontemir Jondor individual uslubining asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:

xalqona va sodda poetik til;

obrazli tafakkurning ustunligi;

metafora va ramziy ifodalarning sermahsulligi;

emotsional-ekspressiv birliklarning faol qo'llanishi;

milliy qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklarning ustuvorligi;

poetik sintaksisning rang-barangligi;

falsafiy mushohada va lirik kechinmalarning uyg'unligi.

Xulosa

Jontemir Jondor she'riyati lingvopoetik jihatdan boy va serqatlam badiiy tizimga ega. Shoir individual uslubining asosini xalqona til, poetik obrazlar, metaforalar, epitetlar, ramziy ifodalar va emotsional sintaktik vositalar tashkil etadi. Uning she'riyati o'zbek adabiy tilining badiiy imkoniyatlarini namoyon etish bilan birga, milliy tafakkur va estetik qarashlarning yorqin ifodasi sifatida ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek she'riyati va lingvopoetika yo'nalishidagi ilmiy izlanishlarni boyitishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Yo'ldoshev B. Badiiy matn lingvopoetikasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008.

Mahmudov N. Til va badiiyat. Toshkent: Ma'naviyat, 2011.

Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi nazariyasi. Toshkent: Sharq, 2012.

Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksikasi. Toshkent: Fan, 2006.

Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Yo. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 1992.

Karimov S. O'zbek tilining badiiy uslubi. Toshkent: Fan, 2010.

Jondor J. Saylanma she'rlar. Toshkent: O'zbekiston, 2020.